

Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine

Lozić, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:938666>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni preddiplomski sveučilišni studij Pedagogije i Povijesti

Ivona Lozić

Pad Bosanskog Kraljevstva 1463.

Završni rad

izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Povijest

Dvopredmetni preddiplomski sveučilišni studij Pedagogije i Povijesti

Ivona Lozić

Pad Bosanskog Kraljevstva 1463.

Završni rad

Humanističke znanosti, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. BOSNA UOČI OSMANSKOG OSVAJANJA.....	2
2.1. Osmansko Carstvo sredinom 15. stoljeća.....	2
2.2. Prilike u Bosni uoči pada pod osmansku vlast	3
3. PAD BOSNE 1463. GODINE	7
3.1. Uspostava osmanske vlasti u Bosni	8
3.2. Osnivanje sandžaka	9
4. ULOGA KATOLIČKE CRKVE U BOSNI ZA VRIJEME OSMANSKE UPRAVE.....	12
4.1. Franjevci i katoličanstvo u Osmanskoj Bosni uoči i nakon pada Bosne	13
4.2. Djelovanje Katarine Kosače	14
5. ZAKLJUČAK	16
LITERATURA.....	16

SAŽETAK

Osmansko Carstvo jedno je od najvećih carstava u povijesti koje je imalo velik utjecaj i na području Bosne i Hercegovine. U osvojenim je područjima Osmansko Carstvo imalo čvrsto organiziranu administrativnu upravu. Osmanska je vlast u Bosni trajala četiri stoljeća. U radu se prikazuje način na koji je Osmansko Carstvo došlo na vlast u Bosni te događaji koji su prethodili navedenom. Rad je ograničen na razdoblje uoči te nakon pada Bosne pod osmansku vlast 1463. godine. U radu se prikazuje u kojoj je mjeri Osmansko Carstvo utjecalo na prilike u Bosni i koliki je bio značaj osmanske vlasti na navedenom području. Rezultat ovog rada sistematizacija je prikupljenih podataka i pregled najvažnijih činjenica o razdoblju pada Bosne pod osmansku vlast. U prvom poglavlju, *Uvodu*, daje se tematsko određenje rada. U drugom poglavlju *Bosna uoči osmanskog osvajanja* prikazuje se Osmansko Carstvo sredinom 15. stoljeća kao i prilike u Bosni uoči pada pod osmansku vlast. Treće poglavlje *Pad Bosne 1463. godine* prikazuje način na koji je Bosna pala te što se događalo u Bosni s naglaskom na osnivanje sandžaka. Četvrto poglavlje pod nazivom *Uloga Katoličke crkve u Bosni za vrijeme Osmanske uprave* prikazuje u kojem je položaju bila Katolička Crkva, koja je uloga bosanskih franjevaca, te se navodi rad i djelovanje Katarine Kosače. Peto poglavlje predstavlja *Zaključak* koji čini sažetak glavnih rezultata provedene analize, odnosno saznanja do kojih se došlo prilikom provedbe istraživanja o promatranoj temi rada.

Ključne riječi: pad Bosanskog Kraljevstva, sredina 15. stoljeća, Osmansko Carstvo, Bosna pod osmanskom vlašću, franjevci

1. UVOD

Bosna je zbog svog geografskog položaja kroz povijest bila izložena političkim utjecajima različitih zemalja. Predmet izrade završnog rada pad je Bosanskog Kraljevstva pod vlast Osmanskog Carstva. Pad Bosanskog Kraljevstva predstavlja jedan od najznačajnijih događaja u povijesti Bosne.

U radu će biti prikazani događaji, odnosno unutrašnja previranja koja su prethodila nestanku Bosanskog Kraljevstva 1463. godine i koja su omogućila da Osmanlije lako osvoje Bosnu. Također, prikazat će se i previranja koja su vođena u inozemstvu kako bi se Bosna vratila kršćanstvu, a značajna je borba kraljice Katarine Kosače za bosansku sudbinu. Kroz rad će se, također, prikazati kako ni borbe ni napori nisu rezultirali uspješnom odupiranju osmanskoj vlasti pod kojom je Bosna ostala sve do zadnje trećine 19. stoljeća.

Ciljevi su rada identificirati i prikazati događaje nakon kojih je uslijedio pad Bosne pod osmansku vlast te prikazati događanja u Bosni dok se Bosna nalazila pod okriljem Osmanskog Carstva.

Metode korištene pri izradi ovog rada su : metoda deskripcije, metoda kompilacije i povijesna metoda. Cijeli se rad temelji na povijesnoj metodi i metodi deskripcije. Metoda kompilacije se primjenjuje za kompiliranje, odnosno prikupljanje postojećih spoznaja i njihovu sistematizaciju.

Strukturu odnosno sadržaj rada čine međusobno povezana poglavlja koja slijede postavljene ciljeve istraživanja i zajedno čine cjelinu.

2. BOSNA UOČI OSMANSKOG OSVAJANJA

Nakon smrti Tvrtka I. (ban 1353. – 1377., kralj 1377. – 1391.) Bosna se nalazila u kriznom razdoblju ponajviše zbog međusobnih prepiranja i svađa velikaša koji su imali vlast u pojedinim dijelovima Bosne. U isto vrijeme jačala je nova sila u Europi, a to je Osmansko Carstvo, koje je predstavljalo izravnu prijetnju Bosanskom Kraljevstvu.

U nastavku ovog poglavlja prikazuje se kratka povijest Osmanskog Carstva s naglaskom na širenje u unutrašnjost Europe sredinom 15. stoljeća te stanje u Bosni do 1463. godine.

2.1. Osmansko Carstvo sredinom 15. stoljeća

Osmansko je Carstvo na početku bila mala kneževina ustrojena protiv kršćanskog Bizanta. Da bi se shvatilo širenje Osmanskog Carstva nužno je analizirati njegovu strukturu koja je bila temelj dobrog funkcioniranja Osmanskog Carstva, a Luka Nekić učinio je to na sljedeći način:¹

- nema kraljevskog (sultanovog) autoriteta bez vojske
- nema vojske bez bogatstva
- raja proizvodi bogatstvo
- sultan čini raju zadovoljnom pravednom vladavinom
- pravdi je potrebna harmonija u svijetu
- svijet je vrt; njegovi zidovi su država
- stup države je religijski zakon
- nema provođenja religijskog zakona bez kraljevog (sultanovog) autoriteta.

„Utemeljitelj je Osmanskog Carstva Osman Gazi (1281. – 1326.) koji je 1301. godine porazio bizantsku vojsku kod Bafeona te tom pobjedom stvorio temelje svog Carstva i stekao slavu“.²Nasljednik je Osmana Gazija Orhan (1326. – 1359.) koji se tijekom svog vladanja približio Konstantinopolisu te „uveo novu organizaciju vojske, vlastiti kovani novac i vodio sveti rat protiv Bizanta“.³Učvršćivanje vlasti u Europi za vrijeme Murata (1359. – 1389.), posebice pobjeda na Kosovu polju 1389. Godine, omogućila je Osmanlijama napredovanje u osvajanju teritorija unutrašnjosti Europe.

¹ Antun Nekić, „Širenje Osmanskog Carstva u klasičnom razdoblju: problemi i ponuđena rješenja,“ *Rostra*, 5, 2012., str. 129.

²Ivan Mažuran, „Hrvati i Osmansko Carstvo,“ *Golden marketing*, Zagreb, 1998., str. 13.

³Isto, str. 13.

Kada je riječ o južnoslavenskim zemljama, najpoznatiji i najznačajniji vladar bio je Sulejman Veličanstveni (1520. – 1566.) koji je upravo osvojio navedena područja. Tako Osmansko Carstvo doživljava procvat kako na ekonomskom, tako i na kulturnom, gospodarskom i vojnom polju na proširenom području Carstva. Upravo njegova smrt označila je početak slabljenja i pada Osmanskog Carstva.

U prvoj polovici 15. stoljeća Osmanskoje Carstvo vodio sultan Murad II. (1421. – 1451.). Najveće dostignuće ranog Osmanskog Carstva bilo je zauzimanje Carigrada i osnivanje Istanbula. Mehmed II. (1444. – 1446. i 1451. – 1481.) bio je sultan Osmanskog Carstva koji je postigao ono što njegov prethodnik nije mogao – osvojiti Konstatinopol. Sigurnost Europe nije bila ugrožena osvajanjem Konstantinopola, ali se Osmansko Carstvo pokazalo kao opasno, vrijedno poštovanja drugih carstava koje su Osmanlije htjele osvojiti. Osmanlije su osvojile brojna područja te su do kraja 15. stoljeća postali jedno od najvećih carstava u povijesti. Brojne države koje su postojale na središnjem europskom području bile su pod osmanskom vlašću. Jasno je kako je Osmansko Carstvo u „dinamičnoj igri“ europskih sila bilo na visokoj razini. Razdoblje 15. stoljeća i širenja Osmanskog Carstva imalo je velik utjecaj na svjetsku povijest i najvažnije europske događaje.

2.2. Prilike u Bosni uoči pada pod osmansku vlast

Položaj srednjovjekovne Bosanske države u sklopu međudržavnih odnosa u vremenu nagle osmanske ekspanzije po balkanskom prostoru bio je prije svega, određen tadašnjim nastojanjima moćnijih sila da svoje – inače vrlo različite i često vrlo suprotne interese zaštite na prostoru što udaljenijem od vlastitih granica i uz što manje ulaganja vlastitih materijalnih i ljudskih snaga. Kadse približio odlučni trenutak koji je sa sobom nosio pitanje njezinog daljeg opstanka, Bosanska se država našla u takvom međunarodnom položaju da je njezina vlastita volja bila paralizirana suprotnim pogledima onih sila na koje je računala kao na saveznike i zaštitnike. Granice Bosne kroz povijest prikazuju se na slici 1.

Slika 1: Granice Bosne i Hercegovine kroz povijest

Izvor: SaferMuminović, „Kako su crtane granice Bosne i Hercegovine,“ 2017., preuzeto 10.07.2018. <http://www.vakat.me/kako-su-crtane-granice-bosne-i-hercegovine>

U svom srednjovjekovnom povijesnom razvoju Bosna nije bila samo jedna južnoslavenska zemlja, već zemlja između Istoka i Zapada, pa je tako cijela srednjovjekovna povijest Bosne prožeta pritiscima okolnih zemalja za njen suverenitet. „Uvijek je bila dovoljno blizu i jednima i drugima da je vide u svojoj interesnoj sferi, ali nikad toliko blizu da bi bila duhovno asimilirana. U tome su prednjačili Ugarska, Bizant i Mlečani. U takvom okruženju Bosna kao srednjovjekovna država razvila je specifične oblike državne i crkvene vlasti, bogumilstva, vlastitog pisma, bosančice, jedinstvenog oblika umjetničkog zanatstva, stećaka nadgrobnih spomenika.“⁴

“Najveća i najjača južnoslavenska zemlja bila je Srednjovjekovna Bosna čiji je tvorac Tvrtko I., prvi vladar i prvi kralj Bosne. Za vrijeme Tvrtkove vladavine Bosni prijete Osmanlije kojina kon Tvrtkove smrti 1391. godine za vrijeme nesposobnih vladara i osvajaju ovu državu.“⁵

⁴Safer Muminović, „Kako su crtane granice Bosne i Hercegovine,“ 2017., preuzeto 10.07.2018. s <http://www.vakat.me/kako-su-crtane-granice-bosne-i-hercegovine>

⁵Isto

Ovdje je bitno spomenuti i teoriju Mađara Thalloczya koji je okrivio Stjepana Tomaševića za probleme u Bosni: „Protiv kršćanstva nije nitko toliko zgriješio kao bosanski kralj. Kao podanikugarskoga kralja, od koga mu je izviralo svako pravo, neprisiljen ni od kogaprešao je k Turčinu i plaćajući mu porez osnažio ga. Zatim se pretvarao kao obraćenik i prevario svoje dobročinitelje, jer je od njih zadobivenu pomoć dao neprijatelju. Koliko je odatle proteklo štete, koliko je zemlje uništeno, koliko je ljudi prodano, to nije potrebno spominjati, jer je poznato.“⁶

„Nakon Tvrtkove smrti u Bosni i Hercegovini vladalo je razdoblje feudalne anarhije gdje su se velikaši ponašali kao neovisni vladari onih oblasti u kojima su obitavali.“⁷Tvrtka nasljeđuje njegovi sin Ostoja (1398. – 1404. i 1409. – 1418.) koji je imao vlast nad srednjom i istočnom Bosnom do Srebrenice. Ostalim dijelovima Bosne vladali su velikaši od kojih se ističu obitelji Zlatonosovića, Kovačevića i drugih. Ostoju nasljeđuje njegov brat TvrtkoII. (1404. - 1409., 1421. – 1433., 1435. – 1443.) koji nije uspio poboljšati stanje u zemlji, a svađe velikaša i njihova borba za vlast rezultirali su brzom uspostavom osmanske vlasti u Bosni.

„Bosanski velikaši nijesu gradili bosansku državu, nego joj uvijek potkopavalitemelje zbog vlastitih interesa. Kralj je bio lutka u njihovim rukama. Oni supostavljali kraljeve na prijestolje, oni su ih i skidali. Nijedan kralj nije od njihmogao da vodi samostalnu državnu politiku, da učvrsti državu ni prema unutrašnjosti ni prema vanjskom svijetu. Jedne središnje državne vlasti u Bosni nije bilo. Turčin je mnogomu velikašu bio veći prijatelj nego sam kralj. Velikaši su zvali Turke ili da im pomognu ili sude. Kakvi su velikaši, takav je bio i narod, a turska obećanja o poboljšanju težačkih odnošaja, čini se da su na narodnoj duši uspavala osjećaj slobode i nezavisnosti Bosanskog Kraljevstva. To je možda bilo najjače oružje, kojim je Turčin svladao i osvojio Bosnu.“⁸

Osmanlije su sustavno organizirale napade na Bosnu te su tako lakše prodrli na područje Bosne. Kontroliralesu tako unutarne poslove u Bosni i utjecaje na izbor vlade, ubirali danak, a upadi Osmanlija na područje Bosne bili su kronološki 1426. godine, 1430. godine, 1432. godine te 1434. godine.

⁶Lajos, Thalloczy, „Der Historiker und Politiker“, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo, 2010.

⁷Milorad Pavić, „Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada doSvištovskog mira,“ Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014., str. 174.

⁸Dominik Mandić, Herceg-Bosna i Hrvatska. Prigodom 500- godišnjice pada Bosne. *Hrvatska revija*, 13,1963., str. 423.

U Bosni je kontinuirano stanje bilo loše jer su velikaši stalno vodili razmirice, pa su takvo stanje iskoristile Osmanlije te 1435. godine osnivaju Hodidjed, svoje uporište u blizini Sarajeva. „Hodidjed je imao status osmanskog krajišta, odnosno postao je uporištem osmanskih napada. Nalazio se pod upravom hercega Stjepana Kosače, no Osmanlije su mu to područje oduzeli 1448. godine.“⁹

Osmanski utjecaj i vlast širili su se područjem Bosne i Hercegovine nakon 1459. godine kada su Osmanlije odlučile napasti Despotovinu. Osmanlije su pripremale plan osvajanja Bosne dok su napadali Hercegovinu, a time su Bosni ukazali da će osvojiti i njihovo područje.

⁹Hazim Šabanović, „Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela,“ Sarajevo, 1982.

3. PAD BOSNE 1463. GODINE

Godine 1461. kralj Bosne postao je Stjepan Tomašević (1461. – 1463.), sin kralja Stjepana Tomaša (1444. – 1461.). Po dolasku na vlast Stjepan Tomašević suočio se s prijetnjom osmanskih osvajača, odnosno ciljem da osvoje Bosnu. Kako je Tomašević predvidio osmanski napad te svjestan da se ne može sam obraniti potražio je pomoć od pape, Ugarske i Venecije. Na poziv u pomoć odazvali su se vlastelini i herceg Stjepan Vukčić koji mu je pomogao da dobije pomoć od Zapada u borbi protiv Osmanlija. Kako je Tomašević odbio platiti danak Osmanskom Carstvu 1462. godine, napetost je u Bosni rasla i ugrožen je mir u Bosni. Osmanlije su imali uporište na župe Vrhbosnu i Bosansko Krajište. Mehmed II. je sa svojom vojskom krenuo na Bosnu te 20. lipnja 1463. godine pala je kraljevska tvrđava Bobovac, a kralj Tomašević pobjegao je u Ključ. Kako je bio opkoljen osmanskim snagama, kralj se predao i biva pogubljen u Jajcu. Za Bosnu se kaže kako je *srednjovjekovna država šapatom pala*.

Nakon što su Osmanlije osvojile Srbiju krenuli su na Bosnu. Tvrtko II., bosanski kralj bio je u teškoj situaciji jer je još od 1437. godine plaćao danak Osmanlijama, a kako je situacija u Bosni bila izuzetno teška zbog učestalih ratova, umjesto danka Tvrtko II. Osmanskom je Carstvu morao dati tvrđave na istočnom dijelu Bosne. Time su Osmanlije osigurale svoj položaj i islamizirale plemstvo tog dijela Bosne.¹⁰

Uz navedeno u Bosni je i stanje među plemstvom bilo teško. Godine 1443. Tvrtko II. nasljeđuje Stjepan Ostoje, a 1461. kralj postaje Stjepan Tomašević koji se nadao da će imati potporu pape i ugarsko-hrvatskog kralja Matije Korvina te je prestao plaćati danak sultanu. U to vrijeme Korvin je bio u pregovorima s Fridrikom III., a izostajanje potpore ugarsko-hrvatskog kralja i nespремnost Bosne iskoristio je sultan Mehmed II. koji je s 15000 vojnika provalio u Bosnu. Kralj tada napušta svoju prijestolnicu, odlazi u Jajce, a potom u Ključ te na koncu biva pogubljen. Njegova majka kraljica Katarina bježi u Dubrovnik, a potom u Rim gdje je živjela do 1495. godine.

Kraljevska prijestolnica Bobovac opkoljena je 19. svibnja te predana 21. svibnja 1463. godine. Stjepan Tomašević, kako je već navedeno, otišao je u Jajce te krenuo prema Ključu koji je već bio opkoljen od strane Osmanlija. Mahmud paša Anđelović Tomaševiću je obećao slobodu te se kralj predao Osmanlijama. Oni su u vrlo kratkom roku osvojili Bobovac, Jajce i Ključ, odnosno tri glavna bosanska grada.

¹⁰Isto

„U roku od osam dana turski car Mehmed pokorio je sto sedamnaest gradova, dvoraca i utvrda; domogao se Bosanskoga Kraljevstva i kraljevskih riznica, pretopljen zlatom u vrijednosti više od milijun dukata. Tada su silovane čiste gospođe, obeščašćene djevice, poklani časni starci, nevina djeca nogama pogažena, oskvrnjene bogoštovne zgrade, vatrom nagrđeni oltari, posvećeni muževi ili mačem pobijeni ili osramoćeni. Bezbrojni ljudski plijen odveli su u barbarske krajeve – Trakiju i Aziju – da odsele rađa Turke.“¹¹

Brojni Hrvati, njih 400 000 iz Bosne i Hercegovine bježali su u druge kršćanske zemlje, Hrvatsku, Italiju i Ugarsku. Njih polovica je na tom putu izginula i pomrla. Ipak, sto tisuća kršćana nije uspjelo pobjeći te su ih Osmanlije zarobile, djevojke u hareme, a trideset tisuća mladića odvedeno je u janjičare.

Tadašnji papa Pio II. pokušao je povesti križarsku vojsku u oslobođenje Bosne, ali pokušaj je propao jer je papa umro u srpnju 1464. godine. U Jajcu je pogubljen Stjepan Tomašević i tako je propalo Bosansko kraljevstvo.

3.1. Uspostava osmanske vlasti u Bosni

Bosna je bila pod osmanskom vlašću od 15. do 18. stoljeća, odnosno do 1878. godine i održavanja Berlinskog kongresa, „kada je Bosna pala pod austro-ugarsku vlast, a tada je priznata Kneževina Srbija koja je bila neovisna.“¹²

Proces ustroja osmanske vlasti u Bosni trajao je do konca 16. stoljeća, kada su konačno završena osmanska osvajanja hrvatskih krajeva. 1463. godina za Bosnu predstavlja novu povijesnu fazu razvoja. Bosna je pod Osmanskim Carstvom doživjela preobražaj u društvenom, političkom i kulturnom pogledu te su počele etnografske promjene. Prihvatanje islama, o čemu se govori u sljedećem poglavlju, donosilo je brojne prednosti, koje podrazumijevaju da su podavanja bila manja jer se nije plaćao harač, postojala je mogućnost napretka do visokih državnih položaja i izostajala je devširma, odnosno danak u krvi.¹³

Sve religije, posebice Katolička crkva u odnosu na islam bile su inferiorne, a papa je bio najveći neprijatelj sultana. Kao i u svim dijelovima Osmanskog Carstva, tako je u i Bosni

¹¹Vjekoslav Klaić, „Povijest Hrvata,“ knjiga četvrta, Matica hrvatska, Zagreb, 1974., str. 58.

¹²Josef Matuz, „Osmansko Carstvo,“ Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 147.

¹³Edin Urajn Kukavica, „Islam na Balkanu,“ KDBH Preporod, Zagreb, 2012.

uspostavljen timarski sustav, gdje su zemljište mogle dobiti spahije od države i to zijameti, odnosno veći zemljišni posjedi ili timari, odnosno manji zemljišni posjedi.

U zaključku o uspostavi osmanske vlasti u Bosni može se reći kako je značaj Bosne bio veliki jer je predstavljao graničnu oblast prema Habsburškoj Monarhiji i Mletačkoj Republici pa se može reći kako je „specifičnost državnopravnog i političkog položaja Bosne pod Osmanlijama proizilazila iz njenog krajiškog karaktera, što je uslovalo izvjesne modifikacije timarskog sistema i uspostavljenje posebnih organizacionih rješenja.“¹⁴

3.2. Osnivanje sandžaka

Kada su Osmanlije osvojile Bosnu, uspostavili su okrug, odnosno sandžak koji je bio sastavnica Rumelijskog pašaluka. Na čelu sandžaka bili su islamizirani starosjedioci, među njima i Isabeg Hranušić, koji je utemeljio Sarajevo, današnji glavni grad Bosne i Hercegovine.¹⁵

Godine 1463. kada je Bosna pala pod osmansku vlast prostor Bosne pretvoren je u Sandžak. „Teritorij bosanskog kralja, oblasti velikaša Pavlovića i Kovačevića te dio okupiranih hercegovačkih posjeda, Osmanlije su pretvorili u vijalete koje su ujedinili s vijaletima koji su ranije osnovani u Raškoj i Bosni te je na tom zaokruženom teritoriju nastao Bosanski sandžak.“¹⁶

„Upravna organizacija Bosne pod osmanskom vladavinom bila je koncipirana na način da zadovolji potrebe centralističke vlasti s jedne strane, a istovremeno da omogući vojnopoličko uređenje i potpunu dominaciju vojne uprave na čijim osnovama se uostalom i zasnivala Osmanska država.“¹⁷ Osmanlije su u zaposjednutim oblastima zadržali upravnu podjelu, odnosno „u tom smislu, područje Bosne je od osmanskog osvajanja postalo zaseban, Bosanski sandžak (1463.), sa sjedištem u Sarajevu. Nešto kasnije dolazi do formiranja Hercegovačkog sandžaka (1470.), sa sjedištem u Foči, te Zvorničkog sandžaka (1477.), sa sjedištem u Zvorniku.“¹⁸

Slika 2 prikazuje podjelu Bosne na sandžake :

¹⁴Vladimir Ćorović, „Bosna i Hercegovina“ Glas Srpske i Ars Libri, Banja Luka-Beograd, 1999., str. 194.

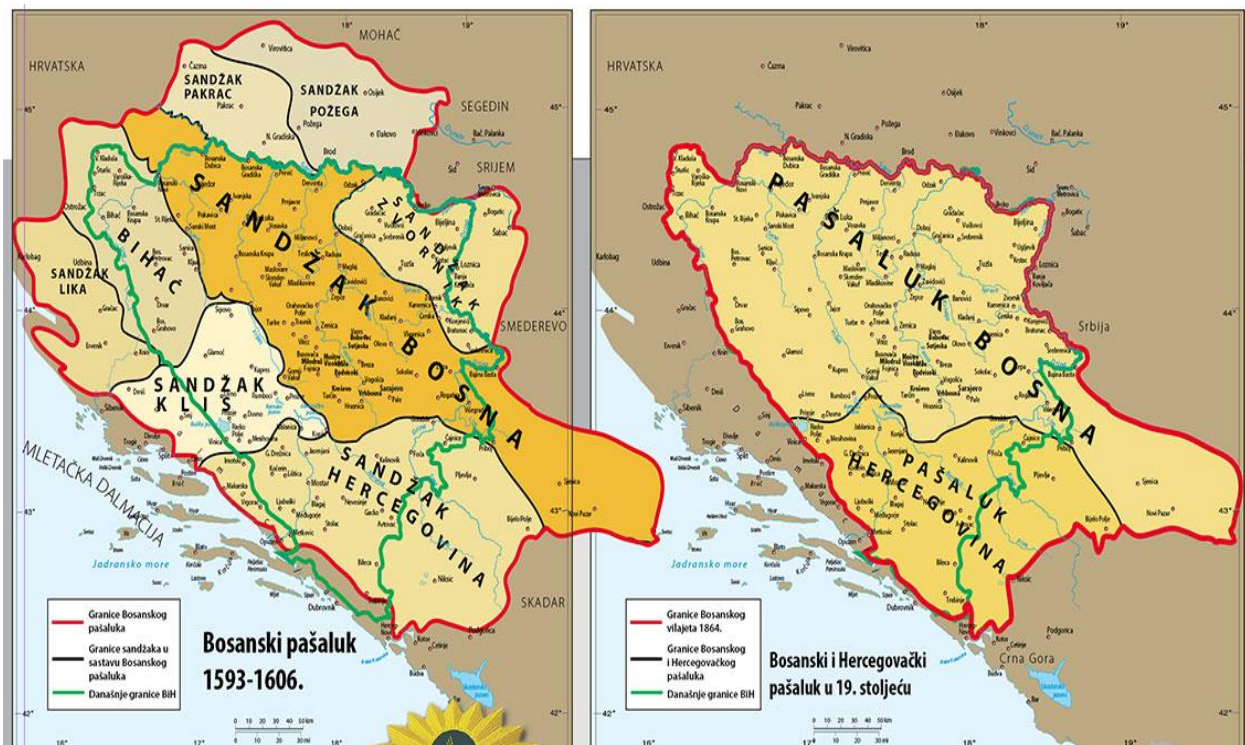
¹⁵Hazim Šabanović, „Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela“, Svjetlost, Sarajevo, 1982., str. 39.

¹⁶Isto, str. 40.

¹⁷Nevenko Vranješ, Bojan Vlaški, „Organizacija i položaj uprave na prostoru Bosne i Hercegovine u periodu vladavine Osmanskog carstva“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 12, 2013., str. 100.

¹⁸Isto

Slika 2: Podjela Bosne na sandžake

Izvor: Safer Muminović, „Kako su crtane granice Bosne i Hercegovine,“ 2017., preuzeto 10.07.2018. s <http://www.vakat.me/kako-su-crtane-granice-bosne-i-hercegovine>

Teritorij sandžaka smanjen je u odnosu na teritorij koji su Osmanlije osvojile jer „u razdoblju nakon osnivanja sandžaka u Bosni počeo je sukob između Osmanlija i ugarske vojske koja je htjela vratiti okupirana područja. Osmanski sultan odlučio se na osvajanje Jajca 1464. godine kako bi sačuvao teritorij u Bosni, no nije u tome uspio. Ugarska vojska zauzela je Srebrenik, ali nije uspjela u krajnjoj namjeri da zauzme Zvornik.“¹⁹Tako je Osmansko Carstvo činila istočna i središnja Bosna, dok je Ugarskoj pripao dio Bosne u kojem su osnovali Jajačku i Srebreničku banovinu.

U navedenom razdoblju osnovano je sedam sandžaka koji su činili Bosanski pašaluk, a to su sandžaci Bosna, Zvornik, Hercegovina, Klis, Požega, Lika, Pakrac i Bihać.

Osnivanje Bosanskog pašaluka povećalo je utjecaj Bosne s obzirom da je ponovno sjedinjen južnoslavenski prostor od Šapca do Jadranskog mora te od Zvečane do Virovitice.²⁰Sjedište Bosanskog pašaluka je na početku bilo u Banja Luci, a poslije u Sarajevu. Nakon mira u Srijemskim Karlovcima, 1699. godine, Bosanski pašaluk činili su Bosanski, Hercegovčki,

¹⁹Bakir Tanović, „Historija Bosne u okviru Osmanskog Carstva,“ Svjetlost, Sarajevo, 2010., str. 115.

²⁰Hazim Šabanović, „Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela,“ Sarajevo, 1982., str. 79.

Zvornički, Kliški i Bihaćki sandžak, a granice koje su tada utvrđene uz neznatne izmjene su se zadržale do danas.

4. ULOGA KATOLIČKE CRKVE U BOSNI ZA VRIJEME OSMANSKE UPRAVE

Najvažniji aspekti osmanskog vladanja u Bosni koji se odnose na socijalna pitanja i kršćanstvo očituju se u činjenici kako je islam bio dominantna religija, odnosno kako je velik broj lokalnog stanovništva prešao na islam te kako su se brojni kršćani bili kmetovi na posjedima Osmanlija.

U vrijeme propadanja Osmanskog Carstva smanjivala se centralna vlast koja je nadzirala lokalnu situaciju pa su se odnosi među zemljoposjednicima i seljacima pogoršavali i kršćani su krenuli s dizanjem buna koje su i dovele do intervencije velikih sila te u konačnici i kraja osmanske vlasti u Bosni. Katolička je crkva za kršćane imala veliku ulogu za vrijeme osmanske uprave, a Osmanlije su ju doživljavale kao prijetnju, odnosno franjevce su smatrali predvodnicima protiv islama. O tome govori Batinić : „Poslije pada Bosne pod osmansku vlast došlo je do otežane komunikacije između dijela Bosne pod osmanskom vlašću i područja sjeverno od rijeke Save, pa je 1514. godine došlo do diobe Bosanske vikarije na Provinciju Bosnu-Hrvatsku, pod vlašću ugarskohrvatskog kralja ina Bosnu-Srebrenu, pod turskom vlašću.“²¹

Položaj katolika osmanske Bosne (današnje Bosne i Hercegovine), bio je zasnovan na ahdnami koju je Mehmed Osvajač izdao bosanskim franjevcima u Milodražu nakon ili tijekom osvajanja Bosne 28. svibnja, vjerojatno 1463. godine.²²

Dolaskom Osmanlija na prostor Bosne kreće islamizacija koja podrazumijeva proces konverzije dijela masovnog stanovništva, odnosno prelazak nemuslimanskog stanovništva na islam. „Širenju islamizacije pogodovala i činjenica da je na području Bosne i Hercegovine boravio veliki broj osmanskih vojnika islamske vjeroispovijesti, ali i da je država na svoja novoosvojena područja doseljavala obrtnike i civilno stanovništvo iz razvijenih središta ostatka carstva.“²³

Sudbinu crkava u određenom području uvjetovao je način na koji je ono bilo osvojeno. Ako je osvojeno silom – *anveten*, crkve su morale biti pretvorene u džamije ili u neke druge ustanove javne namjene. Takav je slučaj s crkvama u Jajcu i Bihaću te brojnim drugim gradovima. Međutim, ako su stanovnici sklopili ugovor s osvajačima i pustili ih u svoja mjesta – *sulhan*, tada su crkve bile ostavljene kršćanima.²⁴

²¹Mijo Vjenceslav Batinić, „Djelovanje bosanskih franjevaca u Bosni i Hercegovini,“ II. svezak, Zagreb, 1883, str. 3.

²²Vjeran Kursar, „Franjevci i katoličanstvo u Osmanskoj Bosni i Turskoj Hrvatskoj u predmodernu doba (15. – 18. stoljeće)“ *Hrvatska revija*, 2, 2015., str. 48.

²³Nenad Moačanin, „Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva,“ Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 34.

²⁴Isto, str. 127.

4.1. Franjevci i katoličanstvo u Osmanskoj Bosni uoči i nakon pada Bosne

„Za razliku od pravoslavnih kršćana koji su bili priznati od strane osmanskih vlasti kao zasebna vjerska zajednica na čelu s patrijarhom, katolici nisu dobili takvo službeno priznanje. Povelje kojima je država regulirala odnose s katolicima nisu vrijedile na razini čitavog Carstva, već je svakoj pojedinoj zajednici katolika u različitim dijelovima osmanske države izdavana zasebna povelja.“²⁵ U vrijeme Osmanske uprave Bosna je imala sve manje vjernika zbog velikih migracija stanovništva, procesa islamizacije i nestanka bosanskih crkvi.

Bosanski su franjevci išli sa svojim narodom i pratili ga tamo gdje se on nalazio. Kada je 1464. godine sultan Mehmed II. vidio kako se brojni katolički puk s franjevcima iseljava iz Bosne, izdao je franjevcima *ahdnam* da mogu slobodno vršiti vjerske obrede po svojem zakonu na području njegova Carstva. No to je ipak ostalo samo na papiru jer su mjesne osmanske vlasti i vojskovođe smatrale franjevce pristalicama rimskoga pape i cara, dakle neprijateljima islama i Osmanlija. „Osobitu su nesklonost prema franjevcima i Hrvatima u Bosni iskazivali pravoslavni Srbi koji su bili pod zaštitom osmanske vlasti.“²⁶ Iako katolici nisu bili službeno priznata vjerska zajednica u mjeri u kojoj su ta pitanja bila administrativno uređena s pripadnicima Pravoslavne ili Armenske crkve, zahvaljujući svjetovnim posrednicima od lokalnih trgovaca do diplomata katoličkih država, bosanski franjevci su, s ponekad više, a ponekad manje uspjeha, rješavali svoje poslove na osmanskoj Porti. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica u provinciji Bosni Srebrenoj vidjele su jedinu crkvenu organizaciju s pravom djelovanja na osmanskom prostoru. Stoga su franjevačke usluge u rimskim misijama i dubrovačkim kolonijama za njih bile od iznimne važnosti. Pored Dubrovnika i Rima, franjevcima redovito pomažu i dvije političke velesile, Francuska i Austrija. Iako ponekad bivaju uvučeni u političke projekte svojih zaštitnika, franjevci uglavnom djeluju pragmatično i u skladu sa svojim poslanjem nastoje u danim okolnostima izvući za sebe i osmansko katoličanstvo što veću korist.

Ipak, neprestani sukobi koji su vođeni između Osmanlija i kršćana otežavali su položaj franjevacu u Bosni jer su upravo oni smatrani krivima za navedene sukobe kao glavni pokretači otpora islamu. Zbog navedenog počinje progon franjevacu koji je naredio Gazi Husrev-beg (1521. – 1541.): „Prvo je dao porušiti gotovo sve samostane i crkve, rastjerao franjevce, a viđenije poubijao, pa su se

²⁵Vjeran Kursar, „Bosanski franjevci i njihovi predstavnici na osmanskoj Porti,“ *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 60, 2011., str. 373.

²⁶Stjepan Sršan, „Migracije Hrvata u Ugarsku pod vodstvom bosanskih franjevacu do sredine 18. stoljeća,“ *Povijesni zbornik* 1, 2007., str. 70.

franjevci spašavali bijegom iz Bosne. Uskoro su s turskim pohodima, došli i progoni Hrvata u području provincije Bosne-Hrvatske.²⁷ Tako su stradali franjevački samostani u Đakovu, Požegi, Našicama, Pešti, Budimu, Ozori i drugim mjestima.

4.2. Djelovanje Katarine Kosače

Među rijetke žene čiju je životnu poruku sačuvala povijest u Bosni pripada kraljica Katarina. Njezin je život donekle odraz prilika u kojima je živjela i u kojoj se našlo propalo Bosansko kraljevstvo.²⁸

Katarina Kosača Kotromanić (1425. – 1478.) bila je žena hrvatskog kralja Stjepana Tomašai naziva se posljednjom bosanskom kraljicom. Kraljica je često sa svojim suprugom putovala po Bosni što je jedan od razloga zašto je narod pamti. Ona je dala izgraditi crkve i samostane te je podučavala narod, a njezina borba da oslobodi bosanski prostor od Osmanlija uvelike je obilježila Katarinu u povijesti Bosne. Druge su države Katarinu prihvatile kao glavnu političku predstavnicu Bosanskog Kraljevstva, a uživala je pomoć od Dubrovačke Republike i Svete Stolice.

Kako bi pomogla oslobođenju svog kraljevstva, Kosača je otišla u Rim potražiti pomoć od tadašnjeg pape Pia II. (1456. – 1464.) koji je davao svoju potporu i tražio od kršćanskih vladara da zajedno protjeraju Osmanlije iz Europe.

„Pad Bosne i umorstvo njezinog kralja rezultirali su 21. listopada 1463. pismom *Ezechielis Prophetae*, u kojem je Pio II. najavio kršćanskom svijetu da je odlučio staviti se na čelo križarske vojne protiv Turaka i pozvao da se u lipnju 1464. okupe u Ankoni.“²⁹ Papa je 15. kolovoza 1464. umro u Ankoni i nije uspio provesti svoju misiju oslobađanja Bosne i Hercegovine.

U Rimu je Katarina dobivala izdašnu pomoć kako bi mogla živjeti prema svom kraljevskom dostojanstvu. Njezina mjesečna pomoć iznosila je 100 dukata i još 20 dukata mjesečno za stan. Katarina je najprije stanovala u kući građanina Jakova Mentebona, a potom je prešla u drugu kuću gdje je živjela do smrti i gdje je sastavila oporuku. Ta se kuća nalazila u gradskom predjelu Pigna u blizini crkve sv. Marka. Pretpostavlja se da je taj stan pripadao hrvatskoj Bratovštini sv. Jeronima. Uzalud je Katarina više puta činila sve kako bi svoju djecu oslobodila iz ropstva.

²⁷Isto, str. 71.

²⁸Andrija Nikić, „Kraljica Katarina Vukčić Kosača (1424.-1478.),“ *Hum Bosnae*, 11, 2013., str. 3.

²⁹Marko Dragić, „Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: proza, drama i mikrostrukture,“ *Matica Hrvatska, Hrvatsko kulturno društvo Napredak*, Sarajevo, 2005., str. 331.

Kraljica Katarina svoju je oporuku sastavila u prisustvu sedam svjedoka od kojih su šest bili franjevci. U svojoj oporuci "imenovala je papu Siksta IV. i njegove zakonite nasljednike baštinicima Bosanskog Kraljevstva i zamolila ih da ga u potpunosti predadu njezinu sinu Sigismundu, ako se vrati na kršćanstvo, a ako Sigismund ne bi ponovno postao kršćaninom, da kraljevstvo predaju njezinoj kćeri Katarini, bude li se ona ponovno vratila na kršćansku vjeru. Ako bi, pak, oboje ustrajalo u muslimanskoj vjeri, Sveta Stolica postaje vlasnica Bosanskog Kraljevstva i o njemu može odlučivati prema svojoj uviđavnosti."³⁰

U zaključku se može reći kako je kraljica Katarina bila vrlo cijenjena žena kod Hrvata u Bosni i Hercegovini jer je svojim radom i djelovanjem pomagala hrvatskom narodu. Njezin se doprinos očituje u izgradnji crkvi, pomaganju siromašnima, a posebice ženama. Može se reći kako sudbina je Katarine reprezentativni primjer sudbine bosansko-hercegovačkih kršćana.

³⁰Isto, str. 332.

5. ZAKLJUČAK

U svim povijesnim procesima postoje događaji koji prema kronološkom redu označavaju granicu postojanja za što je najbolji prikaz i podjela kroz povijest, na stara, srednjovjekovna te moderna vremena. Na različitim geografskim područjima nisu se istodobno odvijali nastanci novih epoha, kao ni prekidi postojećih. Kada je riječ o srednjovjekovnoj Bosni, nova epoha počinje 1463. godine kada je Bosna integrirana u Osmansko Carstvo. Okupacija Bosne predstavlja početak novih procesa koji obuhvaćaju kulturne, vjerske, političke, demografske i ekonomske promjene.

Od 1463. godine Bosna je bila pod upravom Osmanskog Carstva koje je organiziralo svoju vlast kakvu je imalo na području Istanbula. U Bosni su osnovani sandžaci, a 1580. godine sandžaci su reorganizirani u Bosanski pašaluk. Osmanska prisutnost u Bosni i Hercegovini izmijenila je njezino demografsko stanje, ali i stanje u vjeroispovijestima. Nakon pada Bosanskog Kraljevstva u Bosni se bilježe brojne izmjene ukulturnom, društvenom i brojnim drugim područjima, najviše u vjerskoj strukturi, gdje je smanjen broj katolika, koji su se ili iselili iz Bosne ili su bili islamizirani.

U radu je prikazano stanje prije pada Bosanskog Kraljevstva, događanja s posljednjim bosanskim kraljem, utjecaj njegove žene Katarine na vjerska i politička događanja te događaji koji su uslijedili padom Bosne, a koji se ogledaju u različitim aspektima društva na promatranom prostoru.

U literaturi koja je korištena za izradu rada navodi se kako je *Bosna šapatom pala* zbog međusobnih previranja i nesuglasica između plemstva Bosne, i neodazivanju pape i Venecije da pomognu Bosni u borbi protiv Osmanlija koji su se već utaborili bili na istoku Bosne jer uslijed neplaćanja danka ustupljen im je teritorij Bosne. Upravo unutarinja su događanja rezultirala da Osmanlije lako prođu i osvoje Bosnu te islamiziraju stanovnike, unište kršćanske crkve i samostane. Spomenuta Katarina Kosača, koja se u literaturi osporava kao zadnja kraljica, svojim je radom pomogla stanovništvu Bosne da održe svoju vjeru, a imala je i veliku pomoć od pape te samim time i važnu ulogu u političkom okruženju.

LITERATURA

1. Batinić, Mijo Vjenceslav, „Djelovanje bosanskih franjevaca u Bosni i Hercegovini,“ II. svezak, Zagreb, 1883.

2. Ćorović, Vladimir, „Bosna i Hercegovina“ Glas Srpske i Ars Libri, Banja Luka Beograd, 1999.
3. Dragić, Marko, „Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: proza, drama i mikrostrukture,“ Matica Hrvatska, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 2005.
4. Klaić, Vjekoslav, „Povijest Hrvata,“ knjiga četvrta, Matica hrvatska, Zagreb, 1974.
5. Kukavica, Edin Urajin „Islam na Balkanu,“KDBH Preporod, Zagreb, 2012.
6. Kursar, Vjeran, „Franjevci i katoličanstvo u Osmanskoj Bosni i Turskoj Hrvatskoj u predmodernu doba (15–18. stoljeće)“ *Hrvatska revija*, 2, 2015., str. 46 – 56.
7. Kursar, Vjeran, „Bosanski franjevci i njihovi predstavnici na osmanskoj Porti,“ *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 60, 2011., str. 371 - 408.
8. Lajos, Thalloczy, „Der Historiker und Politiker“, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2010.
9. Mandić, Dominik, „Herceg-Bosna i Hrvatska. Prigodom 500- godišnjice pada Bosne,“ *Hrvatska revija*, 13,1963., str. 423 – 462.
10. Matuz, Josef, „Osmansko Carstvo,“Školska knjiga, Zagreb, 2002.
11. Mažuran, Ivan,„Hrvati i Osmansko Carstvo,“ Golden marketing, Zagreb, 1998.
12. Moačanin, Nenad, „Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva,“ Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
13. Muminović, Safer, „Kako su crtane granice Bosne i Hercegovine,“2017., preuzeto 10.07.2018. s <http://www.vakat.me/kako-su-crtane-granice-bosne-i-hercegovine>
14. Nekić, Antun, „Širenje Osmanskog Carstva u klasičnom razdoblju: problemi i ponuđena rješenja,“ *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 5, 2012, str. 121 – 137.
15. Nikić, Andrija, „Kraljica Katarina Vukčić Kosača (1424.-1478.),“ *Hum Bosnae*, 11, 2013., str. 3.
16. Pavić, Milorad, „Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada do Svištovskog mira,“ Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014.
17. Sršan, Stjepan, „Migracije Hrvata u Ugarsku pod vodstvom bosanskih franjevaca do sredine 18. stoljeća,“ *Povijesni zbornik* 1, 2007., str. 67 – 82.
18. Šabanović, Hazim , „Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela,“ Sarajevo, 1982.
19. Tanović, Bakir, „Historija Bosne u okviru Osmanskog Carstva,“ Svjetlost, Sarajevo, 2010.
20. Vranješ, Nevenko, Vlaški, Bojan „Organizacija i položaj uprave na prostoru Bosne i Hercegovine u periodu vladavine Osmanskog carstva,“ *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 12, 2013., str. 91 - 109.